

פרשת עקב - הארץ הטובה

הרבנית שרון רימון

א. הקדמה

פעמיים בפרשתנו מתארת התורה את טוב הארץ, ובשתי הפעמים הללו מדגישה התורה שירות הארץ הטובה תלויה בשמירת המצוות:

(א) כל המצוה אשר אנכי מצוה היום תשמרון לעשות למען תחיון ורביתם ובאתם וירשתם את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם:....
(ו) ושמרת את מצות ה' אלוקיך ללכת בדרךיו וליראה אתו:
(ז) כי ה' אלוקיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר:
(ח) ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש:
(ט) ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת:
(י) ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוקיך על הארץ הטבה אשר נתן לך:
(יא) השמר לך פן תשכח את ה' אלוקיך לבלתי שמר מצותיו ומשפטיו וחקתיו אשר אנכי מצוה היום: (דברים, פרק ח').

(ח) ושמרתם את כל המצוה אשר אנכי מצוה היום למען תחזקו ובאתם וירשתם את הארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה:
(ט) ולמען תאריכו ימים על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם ולזרעם ארץ זבת חלב ודבש:
(י) כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים הוא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך כגן הירק:
(יא) והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעת למטר השמים תשתה מים:
(יב) ארץ אשר ה' אלוקיך דרש אתה תמיד עיני ה' אלוקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה:
(יג) והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה' אלוקיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם:
(יד) ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהרך:....
(כב) כי אם שמר תשמרון את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם לעשתה לאהבה את ה' אלוקיכם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו:
(כג) והוריש ה' את כל הגוים האלה מלפניכם וירשתם גוים גדלים ועצמים מכם: (פרק י"א).

בשיעור זה נעניין בפרק ח'.

ב. מבנה פרק ח' ומשמעותו

תיאור טוב הארץ מופיע במרכז פרק ח' (פסוקים ז' - י'), כאשר לפניו ואחריו יש שני קטעים הכוללים תיאור של תקופת המדבר על קשייה הרבים. הפסוקים המתארים את קשיי תקופת המדבר מהווים מעין מסגרת לפסוקים המתארים את הארץ הטובה. בנוסף לכך, גם לכל אחד משלושת הקטעים יש מסגרת: אזהרה על שמירת המצוות לשני הקטעים המתארים את המדבר, והגדרת הארץ כ"טובה" למרכז. בנספח לשיעור מובאים הפרק במלואו, תרשים סכמטי של ההקבלות בין שלושת היחידות והפרק במלואו בחלוקה על פי המבנה; מומלץ לעיין בנספח ולאחר מכן להמשיך בלימוד השיעור.

כאשר יש מבנה ובו מסגרת התוחמת מרכז, המרכז הוא עיקר המסר של כלל הקטע. וכיוון שבמרכז פרקנו נמצא תיאור טוב הארץ, עיקר המסר שמשה רוצה להעביר לבני ישראל הוא שהארץ שהם עומדים לרשת היא טובה מאד. טוב זה מודגש עוד יותר על רקע מסגרת הפרק - תיאור המדבר. וכמובן - התנאי לירושת הארץ הוא שמירת המצוות.

ג. הסתירה בתיאור קשיי המדבר

נעניין בשני הקטעים המתארים את תקופת המדבר: כיצד מתאר משה את תקופת המדבר, ומה מטרתו בתיאור זה?

קטע א':

(ב) וְזָכַרְתָּ אֶת כָּל הַדְרֹךְ אֲשֶׁר הִלִּיכָה ה' אֱלוֹקֶיךָ זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לְמַעַן עֲנִתְךָ לְנִסְתָּךְ לְדַעַת אֶת אֲשֶׁר בְּלִבְּךָ הִתְשַׁמֵּר מִצְוֹתַי אִם לֹא:
(ג) וַיַּעֲנֶךָ וַיְרַעֲבֶךָ וַיֹּאכְלֶךָ אֶת הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדַעְךָ כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לָבְדוּ יַחִיהָ הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצֵא פִי ה' יַחִיהָ הָאָדָם:
(ד) שְׁמַלְתְּךָ לֹא בִלְתָה מְעַלֶּיךָ וְרִגְלְךָ לֹא בִצָּקָה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה:
(ה) וַיְדַעְתָּ עִם לִבְּךָ כִּי כָאֲשֶׁר יִיָּסֵר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלוֹקֶיךָ מִיִּסְרָךְ:

קטע ב':

(טו) הַמּוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא נְחֹשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצַמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין מִים הַמוֹצִיָא לָךְ מִים מִצּוֹר הַחֲלָמִישׁ:
(טז) הַמֹּאכְלֶךָ מִן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עֲנִתְךָ וְלְמַעַן נִסְתָּךְ לְהִיטִיבְךָ בְּאַחֲרִיתְךָ:

בשני הקטעים מתואר הקושי הגדול שבהליכה במדבר, ומעניין לשים לב שהבטוי המיוחד "למען ענותך לנסותך" חוזר בשני הקטעים, וגם המן נזכר בשני הקטעים.

אולם, מלבד שתי החזרות הללו, בכל אחד מן התיאורים מוזכרות נקודות שונות מתקופת המדבר:

בקטע א' מתואר אורך הדרך (40 שנה), מוזכר הנס של "שמלתך לא בלתה ורגלך לא בצקה", ונאמר כמה פעמים שההליכה במדבר היא ייסורים שה' מביא על ישראל: "למען ענותך... ויענך וירעיבך... מייסרך".

בקטע ב' מתואר המדבר כמקום נורא: "המדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון", ומתואר גם חסד ה' עם ישראל בהוצאת מים מן הסלע.

ההבדל מתחדד כאשר שמים לב דווקא לביטוי החוזר בשני הקטעים:

בקטע א': ...אֲשֶׁר הִלִּיכָה ה' אֱלוֹקֶיךָ זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לְמַעַן עֲנִתְךָ לְנִסְתָּךְ...

בקטע ב': הַמֹּאכְלֶךָ מִן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עֲנִתְךָ וְלְמַעַן נִסְתָּךְ...

לפי קטע א' העינוי והנסיון הוא ההליכה במדבר, ואילו לפי קטע ב' העינוי והנסיון הוא אכילת המן.

יתר על כן - עיון מדוקדק יותר יגלה כי תפקיד המן בשני הקטעים הפוך: לפי קטע א', המן מוצג כפתרון לעינוי ולרעב שבמדבר: "ויענך וירעיבך, ויאכילך את המן"; והמטרה של נתינת המן לבני ישראל היא "למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם"[2]. לעומת זאת, לפי קטע ב' המן מתואר כעינוי ונסיון; והמטרה של נתינת המן, של הנסיון הקשה הזה, היא "להיטיבך באחריתך".

מהו פשר הסתירות בין שני הקטעים?

ד. מטרת תיאור המדבר הראשון

כאמור, באותו פרק אנו מוצאים שני תיאורים של קשיי ההליכה במדבר, אך שני התיאורים שונים מאד זה מזה: לפי הקטע הראשון, ההליכה במדבר הייתה רצופה נסיונות וייסורים שה' הביא על ישראל. מטרת הנסיונות הקשים הללו היא "לדעת את אשר בלבבך התשמור מצוותיו אם לא"; כלומר - ה' מעמיד את ישראל במצבים קשים, כדי לבחון האם הם מוכנים לעבוד את ה' גם כאשר קשה להם וכאשר באים עליהם ייסורים והחיים אינם מתנהלים על מי מנוחות.

במצב זה, בו תנאי החיים של ישראל קשים ביותר, מופיע המן כמתת-שמים, המאפשרת להם להתקיים. ה' מעמיד את ישראל במדבר במצבים קשים של "ויענך וירעיבך", והנה הוא גם נותן פתרון לקושי: "ויאכילך את המן". פתרון זה איננו טבעי, אלא ברור שהוא מתת-שמיים מיוחדת, "אשר לא ידעת ולא ידעו אבותיך", ואפשר להוסיף: "ואשר לא ידעו הדורות אחריו". ישראל המורעבים, המקבלים את הלחם השמימי, מתוודעים בעצמה רבה לכך שהחיים מתנהלים על פי ה'.

לסיכום, בתיאור המדבר הראשון ה' מתואר כמייסר את ישראל, מענם ומרעיבם; אך הוא גם נותן פתרון - "ויאכילך את המן", "שמלתך לא בלתה" וכן "רגלך לא בצקה". התחושה איתה יוצאים ישראל מן המדבר היא: "וַיְדַעְתָּ עִם לִבְּךָ כִּי כָאֲשֶׁר יִיָּסֵר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלוֹקֶיךָ מִיִּסְרָךְ" - הייסורים הם מאת ה' ולטובת האדם, וכך גם ההצלה מהם היא מאת ה': "למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם".

כפי שראינו לעיל, הפתיחה והסיכום לתיאור תקופת המדבר היא בפסוקים המזהירים את ישראל לשמור את המצוות, ובנוסף לכך, במהלך תיאור קשיי המדבר מופיע הפסוק: "למען ענותך לנסותך לדעת... התשמור מצוותי". מתוך הקושי הגדול של תקופת המדבר, ישראל לומדים את הלקח החשוב שהחיים מתנהלים על פי ה' בלבד, ולכן עליהם לשמור את מצוותיו. שמירת המצוות מאפשרת את המשך הקשר המיוחד בין ה' לישראל, והמשך ניהול החיים על פי ה' באופן ישיר.

ה. מטרת תיאור המדבר השני

שפע הטוב בארץ וסכנת שכחת ה'

לאחר תקופת המדבר המחנכת לחיים על פי ה', הוא מביא את ישראל אל "ארץ טובה" (כמתואר בהרחבה בפסוקים ז' - י'). החיים במדבר אינם החיים האידיאליים, אלא רק "סדרת חינוך" שישראל צריכים לעבור לקראת הכניסה לארץ.

בארץ החיים שונים לגמרי, שכן הארץ משופעת בכל טוב:

(ז) ... אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נְחָלִי מִיַּם עֵינַת וּתְהִמֵּת יְצְאִים בְּבִקְעָה וּבְהָרָה:

(ח) אֶרֶץ חֹטֵה וְשֹׁעֵרָה וְגִפְנֵי וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שָׁמֶן וְדָבָשׁ:

(ט) אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכַּנֵּת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תַחְסֹר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִנְיָהּ בְּרִזְלֵי וּמִהַרְרֵיהָ תִחְצַב נְחֹשֶׁת:

הניגוד בין ה"ויענך וירעיבך" שבמדבר לבין השפע של הארץ מודגש ביותר: הארץ משופעת במים ובפירות, האכילה בה איננה ב"מסכנות" אלא אכילה לשובע, ועם ישראל לא יחסרו בה דבר.

לכאורה, כאן צריך להסתיים הפרק: ישראל למדו בתקופת המדבר את הלקח החשוב של חיים על פי ה', ובסוף "סדרת החינוך" הם מגיעים אל הארץ הטובה, בה הם יכולים לחיות חיים של שפע-טוב.

אולם, דווקא כאשר הם מגיעים אל הארץ הטובה מופיע חשש חדש:

(יא) הַשָּׁמֶר לָךְ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְבִלְתִּי שָׁמֵר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּךָ הַיּוֹם:

(יב) פֶּן תֹּאכַל וְשִׁבְעַת וּבַתִּים טֹבִים תִּבְנֶה וְיִשְׁבַּת:

(יג) וּבְקִרְךָ וּצְאִיךָ יִרְבֶּן וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לָּךְ וְכָל אֲשֶׁר לָּךְ יִרְבֶּה:

(יד) וְרַם לְבָבְךָ וְשִׁכַּחַת אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ...

ישראל הורגלו לכך שבתנאים קשים ה' מציל אותם באופן ניסי; אך הנה הם מגיעים אל הארץ, ובאופן טבעי לגמרי הם יכולים למלא את כל מחסורם, ולכאורה הם כבר אינם זקוקים לקב"ה. כלומר, טוב הארץ יכול להיפך למכשול - לגרום לישראל לשכוח את ה'.

אם כן, בתקופת המדבר ה' מנסה את ישראל האם הם ישמרו את מצוותיו למרות הקשיים הגדולים; וכאשר הם מגיעים אל הארץ הטובה הנסיון הוא הפוך: האם הם יזכרו את ה' וישמרו את מצוותיו למרות שפע הטוב.

כיצד מתמודדים עם חשש זה?

המאכילך מן למען ענותך

משה חוזר לתאר את תקופת המדבר, הפעם מזווית שונה מעט. הוא מתאר את המדבר הגדול והנורא, אשר יש בו נחשים ושרפים ומחסור במים. כיצד עברו ישראל את המדבר הנורא הזה? בפסוקים י"ד - ט"ו מתואר ה' כמיטיב עם ישראל ומאפשר את הליכתם במדבר^[3], מוציא להם מים מן הסלע ונותן להם מן (תיאור זה בולט על רקע ההשוואה לפסוקים ב' - ה', אשר תיארו את ה' כמייסר את ישראל במדבר).

לפי תיאור זה, במדבר ישראל חווים את הטבת ה' עמם. ומתוך כך הם לומדים שהטוב הרב בעולם הוא מאת ה': "וְזָכַרְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הֵנִיחַ לָּךְ כַּח לֶעֱשׂוֹת חֵיל".

אולם, ישראל הרי הולכים במדבר כאשר הדרך מתיישרת לפניהם על ידי ענני הכבוד והנחשים אינם פוגעים בהם בזכות הקב"ה, ולכן הם יכולים לקבל זאת באופן טבעי, ולא לשים לב לכך שה' הוא המציל אותם; ואם כן, כיצד הם זוכרים את ה' מתוך הטוב ומבחינים ששפע הטובה הוא מאת ה'?

הפתרון לכך הוא המן - על ידי בני ישראל ילמדו לקח חשוב: "המאכלך מן במדבר אשר לא ידעו אבתיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באריתך". המן הוא אמנם אחד מן הדברים הטובים שה' משפיע על ישראל, אך יש בו גם מידה של עינוי ונסיון, ועל ידי ישראל ישימו לב לכך שכל הטוב שיש להם הוא מאת ה'.

מהו העינוי והנסיון שבמן?

המן כנסיון

כדי להבין זאת נחזור לפרשת בשלח, המתארת את נתינת המן לישראל:

(ב) וילוונו כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרן במדבר:
(ג) ויאמרו אלהם בני ישראל מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע כי הוצאתם אתנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב:
(ד) ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו... (שמות, פרק ט"ז).

עד כאן מתואר המן כפתרון לרעב של ישראל, כפי שמתואר בפרקנו בפסוקים ב' - ה'. בפרשת בהעלותך, כאשר ישראל מתלוננים על המן, התורה מתארת את ייחודו וטובו של המן:

(ז) והמן כזרע גד הוא ועינו כעין הבדלח:
(ח) שטו העם ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדכה ובשלו בפרור ועשו אתו עגות והיה טעמו כטעם לשד השמן:
(ט) ובדדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו:
(במדבר, פרק י"א).

וכך מפרש אבן עזרא (במדבר שם):

ספר הכתוב חסרון דעת המתאווים, כי המן היה כזרע גד, והוא קל ללקוט, והיה נראה, כי הוא לבן. ועוד כי יוכלו לאוכלו כאשר היה, גם לטחנו ברחים ולעשות עוגות, או לדכותו ולבשלו בפרור, ויש לו טעם נכבד כמו לשד השמן. ועוד היה יורד על מקום נקי אחר שירחץ הטל את המקום.

אם כן, המן מתואר כמתת-שמיים נפלאה; ומדוע בפרשתנו הוא מתואר כעינוי וכנסיון?

אם נמשיך לקרוא את הפסוקים בשמות ט"ז נוכל להבין זאת:

(ד) ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתו אם לא...:
(ט) זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגלת מספר נפשותיכם איש לאשר באהלו תקחו:
(יז) ויעשו כן בני ישראל וילקטו המרבה והממעט:
(יח) וימדו בעמר ולא העדיף המרבה והממעט לא החסיר איש לפי אכלו לקטו:
(יט) ויאמר משה אלהם איש אל יותר ממנו עד בקר:
(כ) ולא שמעו אל משה ויותרו אנשים ממנו עד בקר וירם תולעים ויבאש ויקצף עליהם משה:
(כא) וילקטו אתו בבקר בבקר איש כפי אכלו וחס השמש ונמס:
(כב) והיה ביום הששי לקטו לחם משנה שני העמר לאחד...
(כג) ויאמר אלהם הוא אשר דבר ה' שבתון שבת קדש לה' מחר את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו ואת כל העדף הניחו לכם למשמרת עד הבקר:
(כד) ויניחו אתו עד הבקר כאשר צוה משה ולא הבאיש ורמה לא היתה בו:

המן ניתן לבני ישראל כדי לפתור את בעיית הרעב במדבר, ובכך הוא דומה למים אשר ניתנו לבני ישראל כדי לפתור את בעיית הצמא במדבר. המים ניתנים לבני ישראל באופן ניסי, אך לבסוף אלו הם מים רגילים, והשתייה מהם היא רגילה, ללא הגבלות או צוויים מיוחדים. לעומת זאת, ייחודו של המן הוא בכך שבכל יום מחדש הוא מזכיר לבני ישראל את עובדת היותו ניסי:

א. זהו מאכל שאיש איננו יודע מהו, ואין כמותו בעולם הטבע הרגיל[4].

ב. ההתנהגות איתו כרוכה בכללים נוקשים מאד, ואיננה כאכילה טבעית: יש ללקוט כמות מסויימת, לא להשאיר למחרת, וביום שישי יש ללקוט כפול.

ג. המן מתנהג בהתאם לכללים האלוקיים: הוא מתקלקל כאשר שומרים אותו ליום המחרת, אך ביום שישי ניתן לשמרו ליום המחרת (בנוסף לכך, על פי המדרש [עינינו רש"י שם לפסוקים י"ז - י"ח, וכן בראב"ע] כמות המן שהושגה איננה כפי הכמות שנלקטה, אלא משתנה כך שכל אחד יקבל את אותה הכמות).

ד. המן ניתן בכל יום מחדש.

אם כן, ה' השפיע דברים רבים טובים על ישראל בלכתם במדבר, ואל רוב הדברים האלה הם יכולים להתרגל ולשכוח את עובדת היותם נסיים; אך המן מזכיר להם בכל יום מחדש שה' הוא הנותן להם את מזונם באופן ניסי, ושעליהם לנהוג במזון זה על פי כללי האלוקיים.

בכך מהווה המן נסיון לבני ישראל: ראשית כל, במובן הפשוט - האם הם יקיימו את מצוות ה' הכרוכות במן (לא ללקוט יותר מהנדרש לאותו היום, לא להשאיר למחרת ולא לצאת ללקוט ביום השבת). אך מעבר לכך - המן מהווה נסיון קשה מאד לבני ישראל בגלל הקושי הרב שהוא מעמיד לפניהם: עליהם לסמוך על ה' באופן מוחלט, ולבטוח בו שבכל יום מחדש הוא יוריד להם את המזון הניסי הזה, כאשר אין להם שום מאגרי מזון שאפשר להשתמש בהם בעת הצורך. המן דורש מבני ישראל לחיות בתחושה מתמדת של תלות מוחלטת בקב"ה.

זהו נסיון קשה. ואכן, בפרשת בהעלותך מתארת התורה את הקושי של ישראל לעמוד בנסיון זה:

(ד) וְהֶאֱסַפְסַף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּוּ תְּאֹוֹה וַיֵּשְׁבוּ וַיִּכְּפוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יֶאֱכֹלנוּ בֶּשֶׂר:
(ה) זָכְרָנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חֲנָם אֶת הַקִּשְׁאִים וְאֶת הָאֲבֻטְחִים וְאֶת הַחֲצִיר וְאֶת הַבְּצָלִים וְאֶת הַשּׁוּמִים:

(ו) וְעַתָּה נִפְשָׁנוּ יִבֶּשֶׁה אֵין כָּל בְּלִתֵּי אֵל הַמָּן עֵינֵינוּ:
(במדבר, פרק י"א).

התלונה על המן היא גם לגבי המן עצמו - שהוא מזון אחד ולא מגוון; אך בנוסף לכך, ישנה תלונה על כך שהם צריכים לצפות לו בכל יום מחדש, כפי שמסביר הרמב"ן את תלונתם:

... ואמרו בלתי אל המן עינינו - שאפילו המזון אשר אנו חיים בו איננו בידינו שתהיה נפשנו דשנה ושבעה בו, אבל נתאוה לו ונשא עינינו אליו בכל עת כי באולי יבא לנו, והנה אין כל בלתי תוחלת המן. אמרו המשל הידוע (יומא עד:), אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו...
(רמב"ן, במדבר, פרק י"א פסוק ו').

אם כן, המן הוא מצד אחד מתת-שמיים המושפעת על ישראל בחסדו של הקב"ה, ומאפשרת את קיומם במדבר; ומצד שני המן מהווה נסיון מתמיד ולא פשוט עבור בני ישראל[5].

ו. סיכום

על סף הכניסה אל הארץ, המשופעת בכל טוב, מזכיר משה פעמיים את תקופת המדבר, כדי שבני ישראל לא ישכחו בארץ הטובה את הלקח החשוב שלמדו במדבר:

(ג) לְמַעַן הוֹדַעְךָ כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לִבְדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצָא פִּי ה' יִחְיֶה הָאָדָם...:
(יח) וְזָכַרְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הִנְתֵּן לְךָ פֶּת לַעֲשׂוֹת חַיִּיל.

תקופת המדבר למדה את בני ישראל לבטוח בה' ולדעת שהכל מתנהל על פי ה': גם הטובה וגם הרעה מנוהלות על ידי ה', המשגיח על הכל ומסובב את הכל.

משה בוחר לתאר את תקופת המדבר בשני קטעים שונים, ובכך הוא מלמד את בני ישראל שיש שתי מציאויות שבהן אדם עלול להפסיק לקיים את המצוות: האחת - מרב עינוי וקושי, כאשר האדם מרגיש שה' לא עוזר לו, ואולי יותר מכך - שה' מייסר אותו; והשנייה - מרב טובה, הגורמת לו לשכח מי משפיע את הטובה.

המן הוא תשובה לשני מצבים אלה. מצד אחד, ממנו לומד האדם שבתוך העינוי יש גם טובה שה' משפיע על האדם; אז האדם שם לב עד כמה חייו הם על פי ה', והוא גם מבין שה' מייסרו, כשם שאב מייסר את בנו, כדי לחנכו:

(ג) ...כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם: ...
(ה) וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוקיך מִיִּסְרֶךָ:

מצד שני, בתוך כל הטוב המושפע על האדם יש גם משהו שאיננו ברור ומובן מאליו, אלא מהווה חסרון שמתמלא על ידיה' באופן ברור. ברגעים אלה האדם מבין שכל הטובה שיש לו היא מאת ה', וה' הוא הנותן לו כח לעשות את כל החיל:

(יח) וזכרת את ה' אלוקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל:

נספחים

פרק ח' במלואו

- (א) כל המצוה אשר אנכי מצוה היום תשמרון לעשות למען תחיון ורבייתם ובאתם וירשתם את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם:
(ב) וזכרת את כל הדרך אשר הולכך ה' אלוקיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותו אם לא:
(ג) ויענך וירעבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעו אבותיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם:
(ד) שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה:
(ה) וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוקיך מִיִּסְרֶךָ:
(ו) ושמת את מצות ה' אלוקיך ללכת בדרךיו וליראה אתו:
(ז) כי ה' אלוקיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר:
(ח) ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש:
(ט) ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת:
(י) ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוקיך על הארץ הטבה אשר נתן לך:
(יא) השמר לך פן תשכח את ה' אלוקיך לבלתי שמר מצותיו ומשפטיו וחקתיו אשר אנכי מצוה היום:
(יב) פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת:
(יג) ובקרך וצאנך ירבין וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה:
(יד) ורם לבבך ושכחת את ה' אלוקיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים:
(טו) המולכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש:
(טז) המאכלך מן המדבר אשר לא ידעו אבותיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחרייתך:
(יז) ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה:
(יח) וזכרת את ה' אלוקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבותיך כיום הזה:
(יט) והיה אם שלח תשכח את ה' אלוקיך והלכת אחרי אלהים אחרים ועבדתם והשתחווית להם העדתי בקם היום כי אבד תאבדון:
(כ) כגוים אשר ה' מאבד מפניכם כן תאבדון עקב לא תשמעו בקול ה' אלוקיכם:

תרשים סכמטי של ההקבלות בין שלושת יחידות הפרק

ראשית, נסביר שוב וביתר פירוט את חלקי הפרק ואת ההקבלות ביניהם.

פסוקים א' - ו' מהווים את המסגרת הפותחת של הפרק; מרכז הפרק הוא פסוקים ז' - י'; ופסוקים י"א - כ' הם המסגרת הסוגרת של הפרק.

ההקבלה הראשית בפרק היא בין שתי המסגרות המתארות את המדבר, לעומת מרכז הפרק המתאר את ארץ ישראל (ההקבלה תוצג מיד ביתר פירוט).

ההקבלה השנייה שיש בפרק, וליתר דיוק - מערכת הקבלות, היא בתוך כל חלק של הפרק: המסגרת הפותחת מכילה אזהרה לקיום המצוות (פסוק א'), תיאור המדבר (פסוקים ב' - ה') ושוב אזהרה לקיום המצוות; האזהרות מקבילות ביניהן, כפי שנראה מיד. המסגרת הסוגרת מכילה אף היא אזהרה לקיום המצוות (פסוקים י"א - י"ד), תיאור המדבר (פסוקים ט"ו - ט"ז), ושוב אזהרה לקיום המצוות (פסוקים י"ז - כ'); וגם כאן האזהרות מקבילות. במרכז הפרק הארץ מוגדרת כ"טובה", לאחר מכן מופיע תיאורה, ואז שוב היא מוגדרת כ"טובה".

וכעת - נציג תרשים סכמטי של ההקבלות בפרק, ובהמשך נביא את הפרק במלואו תוך ציון של כל ההקבלות (ההקבלות בתרשים בין המסגרות מצויינות על ידי כתב קו תחתי, וההקבלות בתוך כל מסגרת מצויינות על ידי כתב מודגש):

הפרק במלואו וציון ההקבלות בו